

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Maulana Jami, Cont..

نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷ - ۸۹۸ ه. ق) از استادان نظم نثر فارسی در قرن نهم هجری به شمار می رود. جامی در کتاب شواهد النبوه ابتدا احادیثی درباره پیغمبر اسلام نقل و ترجمه کرده و سپس از خلفای راشدین یاد کرده، سپس به ذکر مناقب دوازده امام پرداخته و از یکایک آنان سخن گفته سپس به شرح احوال اصحاب محمد پرداخته است.

آثار جامی

از جامی دهها کتاب و رساله از نظم و نثر به زبانهای فارسی و عربی به یادگار مانده است

۱- آثار منظوم: جامی اشعار خود را در دو مجموعه بزرگ گردآوری کرده است:

• دیوانهای سه گانه شامل قصاید و غزلیات و مقطعات و رباعیات

جامی دیوان خود را در اواخر عمر به تقلید از امیر خسرو دهلوی در سه قسمت زیر مدون نمود:

الف) فاتحة الشباب (دوران جوانی)

ب) واسطة العقد (اواسط زندگی)

ج) خاتمة الحیاة (اواخر حیات)

دیوان قصاید و غزلیات این دیوان را جامی در سال ۸۸۴ تدوین و تنظیم کرده است. قصاید جامی در توحید و نعت پیامبر اسلام و صحابه و اهل بیت و نیز مطالب عرفانی و اخلاقی است. جامی همچنین

قصایدی در مدح یا مرثیه سلاطین و حکمای زمانش سروده است. غزلیات جامی غالباً از هفت بیت تجاوز نمی‌کند و اکثراً عاشقانه یا عارفانه است. از جامی مقطعات و رباعیاتی نیز باقی است که یا محتوی مسائل عرفانی است و اشاره به حقایق صوفیانه دارد یا نکته لطیف عاشقانه‌ای در آن نهفته است. دیوانی نیز به نام دیوان بی‌نقاط از جامی به جای مانده که در تمامی واژه‌های آن هیچ حرف نقطه‌داری استفاده نشده است.

• هفت اورنگ که خود مشتمل بر هفت کتاب در قالب مثنوی است.

مثنوی اول سلسله الذهب (زنجیره طلا) به سبک حدیقة الحقیقه سنایی و در سال ۸۸۷ سروده شده است، در این مثنوی از شریعت، طریقت، عشق و نبوت از دیدگاه عرفانی سخن رفته است. این مثنوی بر وزن فعلاتن مفاعلهن فعلن می باشد. مثنوی دوم سلامان و آبسال که به نام سلطان یعقوب ترکمان آق قویونلو است و در سال ۸۸۵ تألیف شده است. حکایت سلامان و آبسال نخستین بار در شرح اشارات خواجه نصیرالدین توسی و اسرار حکمه ابن طفیل آمده بود که جامی آن را به نظم فارسی درآورده و این مثنوی بر وزن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن می باشد. مثنوی سوم تحفة الاحرار (هدیه ی آزادگان) نخستین مثنوی تعلیمی جامی است که به سبک و سیاق مخزن الاسرار نظامی سروده شده است. در این کتاب اشارت‌هایی به آفرینش، اسلام، نماز، زکات، حج، عزلت، تصوف، عشق و شاعری آمده است. در انتهای این مثنوی جامی به فرزند خود ضیاءالدین یوسف پندنامه‌ای نگاشته است که در آن از جوانی خود یاد کرده است. این کتاب بر وزن مفتعلن مفتعلن فاعلن سروده شده است. مثنوی چهارم سبحة الابرار (نیایش نیکوکاران) و آن نیز مثنوی تعلیمی است که در سال ۸۸۷ سروده شده است و در آن تعالیم اخلاقی و عرفانی در باب توبه، زهد، فقر، صبر، شکر، خوف، رجا، توکل، رضا و حب آمده است. این کتاب بر وزن فعلاتن فعلاتن فعلن نوشته شده و می توان گفت نخستین و شاید آخرین اثر بر وزن فعلاتن فعلاتن فعلن می باشد.

مثنوی پنجم یوسف و زلیخا مثنوی عشقی به سبک خسرو و شیرین نظامی و ویس و رامین فخر گرگانی است که به نام و یاد پیامبر و بیان معراج و مدح سلطان حسین باقرا آغاز می‌شود. در این کتاب جامی از سوره یوسف در قرآن و نیز از روایات تورات در سفر پیدایش بهره برده است. تاریخ تألیف این کتاب را سال ۸۸۸ هجری دانسته‌اند. جامی این کتاب را بر وزن مفاعیلن مفاعیلن فعولن

آورده است. مثنوی ششم لیلی و مجنون مثنوی عشقی است که به وزن لیلی و مجنون نظامی و امیر خسرو دهلوی ساخته شده است. این کتاب درباره عشق لیلی و مجنون بوده و شباهت بالایی با لیلی و مجنون نظامی دارد. این کتاب بر وزن مفعول مفاعیلن سروده شده است. مثنوی هفتم خردنامه اسکندری که مثنوی تعلیمی در حکمت و اخلاق است و در آن از حکیمان یونان از سقراط، افلاطون، ارسطو، بقراط، فیثاغورث و اسکندر سخن رفته است. این کتاب بر وزن شاهنامه فردوسی بوده و به سبک اسکندرنامه نظامی نگاشته شده است.

آثار منثور

آثار منثور که برخی از آنان عبارت‌اند از: بهارستان، رساله وحدت وجود، شرح مثنوی، نفحات الانس و منشآت.

بهارستان: این کتاب را جامی برای فرزندش ضیاءالدین یوسف تألیف کرده است، جامی در تألیف این کتاب از سعدی تقلید کرده است. نشر این کتاب مسجع و متکلف و آمیخته به نظم است. این کتاب در هشت روضه نگاشته شده است و در هر بخش حکایاتی از اولیاءالله و بزرگان صوفیه، شعرا، حکما و پادشاهان آمده است. این کتاب در سال ۸۹۲ هجری تألیف شده است.

نفحات الانس: اثر بسیار معروف دیگر جامی نفحات الانس نام دارد، این کتاب را می‌توان از مهم‌ترین کتاب‌ها در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان از آغاز کار آنان تا عهد مؤلف دانست. این کتاب را جامی به پیشنهاد امیر علیشیر نوایی نوشت و کار تألیف آن را به سال ۸۸۳ قمری به پایان برد. در آغاز کتاب شرحی مفصل در بیان اصطلاحات اهل تصوف و اصول و مبادی عرفان با ذکر طبقات مختلفی که دعوی تصوف دارند و آنها که صوفی حقیقی هستند و ذکر کرامات آن گروه آورده است. شیوه نگارش نفحات الانس شیوه ساده در انشاء است. محمدصدیق میر کارشناس فرهنگی در هرات ضمن اشاره به تالیفات فراوان جامی در بخش ادبیات، شعر، تصوف، عرفان و فلسفه، آثار او را در ردیف شاعرانی چون انوری، سعدی، حافظ، خیام، فردوسی و مولانا دانسته و معتقد است: روشی که جامی در شعر و شاعری داشت، دیگر تکرار نشده و از این رو می‌توان جامی را از آخرین شاعران صوفی ادب فارسی دانست.